

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Періодичне видання

Наукові записки

Серія:

ІСТОРІЯ

Випуск 1

ТЕРНОПІЛЬ
2008

УДК 93
ББК 63
Н 34

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 1. – 371 с.

Друкується за рішенням вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка від 27 травня 2008 р. (протокол № 10).

Головний редактор

Іван Зуляк - доктор історичних наук, професор

Редакційна колегія:

Микола Алексієвець - доктор історичних наук, професор
Леся Алексієвець - доктор історичних наук, професор
Лев Баженов - доктор історичних наук, професор
Петро Брицький - доктор історичних наук, професор
Олександр Добржанський - доктор історичних наук, професор
Степан Качараба - доктор історичних наук, професор
Павло Коріненко - доктор історичних наук, професор
Віктор Савенко - кандидат історичних наук, доцент
Борис Савчук - доктор історичних наук, професор

Рецензенти:

Микола Литвин - доктор історичних наук, професор
Олексій Сухий - доктор історичних наук, професор

Літературний редактор:

Богдан Мельничук - член Національної спілки письменників України

У збірнику праць викладачів історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та інших вузів України друкуються матеріали оригінальних досліджень, що охоплюють широке коло проблем історії України, української історичної біографістики, всесвітньої історії, методики викладання історії, джерелознавства й історіографії, історії культури, а також уміщено методологічні проблеми наукових досліджень, рецензії та огляди.

Для науковців, краєзнавців, викладачів, аспірантів та студентів і тих, хто цікавиться історією України та зарубіжних країн.

ЗМІСТ

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ.....	3
Юрій Степанчук ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ ГЕТЬМАНЩИНИ ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ КОЗАЦЬКОЇ РАДИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ. .4	
Юрій Стецик ПЕРЕХІД ДО УНІЇ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРІВ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЄПАРХІЇ (КІНЕЦЬ XVII СТ.).....	7
Володимир Брославський РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ МАЄТКІВ У ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОГО УРЯДУ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У 1793–1861 РР.	12
Валерія Цубенко КОНДУКТОРСЬКІ ШКОЛИ УКРАЇНСЬКОГО (ХАРКІВСЬКОГО) ВІЙСЬКОВОГО ПОСЕЛЕННЯ КАВАЛЕРІЇ (1817–1857)	18
Богдан Луговий ПРОЦЕС ЛІКВІДАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ПОСЕЛЕНЬ У КИЇСЬКІЙ ТА ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЯХ (1857–1866 РР.).....	23
Володимир Клапчук ПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ, СКЛА ТА СОЛІ НА ГУЦУЛЬЩИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XX СТОЛІТТЯ	27
Інна Чуйко ВИЗНАЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ ЄВГЕН ОЛЕСНИЦЬКИЙ (1860–1917): ПОВЕРНЕННЯ ЗІ ЗАБУТТЯ І ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ.....	34
Ігор Саламаха З'ЇЗДИ ГАЛИЦЬКИХ КОНСЕРВАТОРІВ, ТА ЇХ РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПАМ'ЯТКООХОРОННИХ ОРГАНІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ В КІН. XIX – НА ПОЧ. XX СТ. .41	
Василь Тимошенко СПРОБИ ПОРОЗУМІННЯ РОСІЙСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ МАГНАТІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.	46
Валентин Терещенко ОСНОВНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ВІДРУБНИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ XX СТ.	51
Наталія Захарчин ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК НА ХОЛМЩИНІ ТА ПІДЛЯШСІ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ВИРІШЕННЯ ХОЛМСЬКОГО ПИТАННЯ У ТРЕТІЙ ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ	56
Ігор Берест СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ І ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	61
Йосип Саєвич ВИШКІЛЬНО-ВИХОВНА ПРАЦЯ СІЧОВИХ ТОВАРИСТВ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ У ТАБОРАХ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ТА НІМЕЧЧИНИ (1916–1918).....	69
Петро Ткачук ФОРМУВАННЯ КОМАНДНИХ КАДРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ	75
Леонід Кривизюк, Сергій Бокачов СИСТЕМА ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЗА ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ УНР.....	80
Микола Фролов МІЖ КОМУНІСТИЧНОЮ УТОПІЄЮ І РЕАЛЬНІСТЮ: РАДЯНСЬКА ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА В УМОВАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1917–1921 РОКІВ.....	85
Ігор Дацків ДИПЛОМАТИЧНІ ДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА КОРДОНОМ 1918 Р., У ЗАХИСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ.....	91

Микола
ДИП.
Петро І
ГАЗЕ
УКР
Наталі
ДИС
1921
Любов
ГРО
Наталі
ПУЕ
Іван З
РЕФ
Вален
"ЗО
Галин
АКТ
ПО.
Волод
АГІ
ГА.
ВІЙ
Олег
ЦЕ
МЕ
УК
Юлія
КЕ
ЕТ
ВИ
Ярос
СТ
ЗА
Олен
Ж
19
Ярос
Н
Д
Сте
"Р
У
Яро
Н
Юр
П
У

Розд
Яро
С
Т
Оле
Р
Д

	Микола Олійник	ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ЛОЗИНСЬКОГО В ПЕРІОД ЗУНРУ	95
..... 3	Петро Гуцал	ГАЗЕТА "ЗБАРАЗЬКЕ СЛОВО" ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ПЕРІОДУ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	106
НШНИИ ПІ СТ. 4	Наталія Носань	ДИСКУСІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ГРОШОВОЇ РЕФОРМИ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В 1921 Р.	110
..... 7	Любов Шептицька	ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ С. БАРАНА ВСЕРЕДИНІ 1920-х РОКІВ	114
..... 12	Наталія Григоруц	ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ЧУБАТОГО.....	120
..... 18	Іван Зуляк	РЕФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ "ПРОСВІТИ" У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.	127
..... 23	Валентин Мазурок	"ЗОЛОТИЙ ВЕРЕСЕНЬ" 1939 Р. У ДОЛІ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНИ: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ РОКИ..	132
..... 27	Галина Стародубець	АКТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЙОГО ОЦІНКА СУЧАСНИКАМИ ПОДІЙ.....	137
БКИЙ 34	Володимир Старка	АГРАРНА ПОЛІТИКА НІМЕЦЬКИХ ОКУПАНТІВ НА ТЕРИТОРІЇ ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ РУХУ ОПОРУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	142
СТІ СТ. 41	Олег Клименко	ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЕМІСІЙНИЙ БАНК "УКРАЇНА" ЯК ВАЖЛИВИЙ ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕЙХУ ДЛЯ ЕКСПЛУАТАЦІЇ Й ПОГРАБУВАННЯ ОКУПОВАНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	149
Ої 46	Юлія Боднарчук	КІЛЬКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗОНИ ПРОЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОКАЛЬНО-ЕТНОГРАФІЧНОЇ ГРУПИ – НАДСЯНЦІВ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ НАПЕРЕДОДНІ ЇХ ВИСЕЛЕННЯ В УРСР (1944–1946 РР.).....	154
..... 51	Ярослав Стоцький	СТАНОВИЩЕ КОНФЕСІЙ ПІЗНЬОГО ПРОТЕСТАНТИЗМУ І НЕОХРИСТИЯНСТВА В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У 1944–1946 РР.....	159
й 56	Олександр Бровар	ЖИТЛОВЕ БУДІВНИЦТВО У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ: 1945–1950-ТІ РР.	166
..... 61	Ярослав Дзісяк	НЕГАТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ 1980-Х РОКІВ. ДЕПОПУЛЯЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА	172
..... 69	Степан Кобута	"НЕФОРМАЛЬНІ" ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У 1987–1989 РОКАХ ЯК ПОПЕРЕДНИКИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО РУХУ	175
..... 75	Ярослав Секо	НЕФОРМАЛЬНА ПРЕСА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ (1989–1991 РР.).....	180
..... 80	Юрій Каганов	ПРОБЛЕМА ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ МОЛОДІЖНОГО ОПОЗИЦІЙНОГО РУХУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ (80-ТІ РР. ХХ СТ. – 1991 Р.).....	186
..... 85	Розділ 2. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ		197
..... 91	Ярослава Товтин, Ярослав Андрусак	СУПЕРНИЦТВО МІЖ ГАБСБУРГАМИ ТА ЯГЕЛЛОНАМИ ЗА ЧЕСЬКО-УГОРСЬКИЙ ТРОН (СЕРЕДИНА XV – ПОЧАТОК XVI СТ.).....	198
	Олександра Пахарєва	РОСІЙСЬКО-ФРАНЦУЗЬКА СПІВПРАЦЯ В ГАЛУЗІ АРХЕОЛОГІЇ ТА АНТРОПОЛОГІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ.....	202

Елла Бистрицька	
ЦЕРКОВНА ПОЛІТИКА ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКО-ВАТИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН	208
Леся Алексієвець	
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ У 1918–1919 РР.....	213
Марта Гавришко	
НІМЕЦЬКО-ПОЛЬСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО НЕНАПАД 1934 РОКУ І УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКІСТЬ ГАЛИЧИНИ	220
Галина Щигельська	
УКРАЇНЦІ У СКЛАДІ ПОЛЬСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ ПІД БРИТАНСЬКИМ КОМАНДУВАННЯМ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ІММІГРАЦІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ В ОБ'ЄДНАНОМУ КОРОЛІВСТВІ.....	226
Галина Саранча	
ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ УСТАНОВ В ЕМІГРАЦІЇ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	232
Тарас Королук	
УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ 1993–2000 РР.	236
Розділ 3. ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ	244
Оксана Ятищук	
ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.....	245
Христина Харчук	
ЦВИНТАР XIX–XX СТ. НА ЗНЕСІННІ У ЛЬВОВІ.....	248
Олександр Гордійчук	
НЕДІЛЬНІ ШКОЛИ КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ГРАМОТНОСТІ (1897–1904).....	252
Лілія Кулікова	
КЛАСИЧНА ГРЕКО-РИМСЬКА МІФОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРА В СТРУКТУРІ ПРЕДМЕТІВ КЛАСИЧНОЇ ГІМНАЗІЇ	256
Олексій Гончаренко	
ГОЛОКОСТ І ГОЛОДОМОР: СПРОБА КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ	261
Галина Сеньківська	
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА РОБОТА БІБЛІОТЕК ТЕРНОПІЛЬЩИНИ (1939–2007 РР.).....	267
Сергій Адамович	
ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНІ РИЗИКИ ТА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ (1991–2007 РР.).....	272
Ольга Коржик	
ТРУДОВА МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗАСАД.....	278
Розділ 4. НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧЕВІ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	284
Олексій Сухий	
МИРОН ТАРНАВСЬКИЙ – ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЩЕ ОДНА СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОЇ ПРОСОПОГРАФІЇ.....	285
Андрій Байло	
ПОЛЬСЬКИЙ ТАБІР ДЛЯ ПОЛОНЕНИХ ТА ІНТЕРНОВАНИХ У ТУХОЛІ.....	287
Віталій Масненко	
ЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ	294
Валентина Шайкан	
УКРАЇНСЬКА МЕНТАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	297

Розділ

Максим

ІСТО

XIX С

Микол

АНА

ПОЛ

УКР

Андрій

АРХ

УКР

ПЕР

Ірина

ДОМ

ІНТ

Оксан

ІСТ

МІЖ

Олег

ПА

МЕ

Федір

НІМ

ПР

Анат

ДЖ

УК

Розділ

Олег

УК

"К

Іван

ЯК

АС

П

Мих

Р

20

ВІДО

	Розділ 5. Джерелознавство та історіографія	300
.....208	Максим Сколуб ІСТОРИОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ СЕРЕДИНИ XIX СТ.....	301
.....213	Микола Москалюк АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ У ПРАЦЯХ РОСІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ: КОРОТКИЙ ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД	306
.....220	Андрій Кліш АРХІВНА СПАДЩИНА КИРИЛА СТУДИНСЬКОГО (1868–1941) ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРОСВІТНИЦЬКОГО РУХУ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ.....	313
.....226	Ірина Скакальська ДОМІНАНТА УКРАЇНСЬКИХ НАЦІЄТВОРЧИХ ІДЕЙ У ПРАЦЯХ ВОЛИНСЬКИХ ІНТЕЛІГЕНТІВ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ XX СТ.....	318
.....232	Оксана Лотоцька ІСТОРИОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ ГАЛИЧИНИ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ (1921–1939 РР.).....	323
.....236	Олег Кудактін ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ НА РОБОТІ СЕРЕД ЕТНІЧНИХ МЕНШИН В УСРР: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	330
..... 244	Федір Полянський НІМЕЦЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ І РУХ ОПОРУ НА ТЕРНОПІЛЛІ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.....	337
.....245	Анатолій Гуз ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (1990–2005 РР.)	342
.....248		
.....252		
ETIV	Розділ 6. РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ	348
.....256	Олег Полянський УКРАЇНА ОЧИМА ІНОЗЕМЦЯ (АНДРЕАС КАППЕЛЕР. МАЛА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. – К.: “К.І.С.”, 2007. – 264 С.).....	349
.....261	Іван Зуляк, Андрій Кліш ЯКИМОВИЧ Б. З. ІВАН ФРАНКО – ВИДАВЕЦЬ: КНИГОЗНАВЧІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ. – ЛЬВІВ: ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР ЛНУ ІМ. ІВАНА ФРАНКА, 2006. – 691 С.: ПОРТ., ІЛ.....	354
.....267	Михайло Кріль, Олена Цуп РОМАН КОРСАК. УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКЕ МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В 1991– 2005 РР. – УЖГОРОД: В-ВО “ГРАЖДА”, 2007. – 202 С.....	359
.....272		
.....278		
... 284	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	363
.....285		
.....287		
.....294		
.....297		

УДК 94 (438)

Ярослав Товтин, Ярослав Андрусяк

СУПЕРНИЦТВО МІЖ ГАБСБУРГАМИ ТА ЯГЕЛЛОНАМИ ЗА ЧЕСЬКО-УГОРСЬКИЙ ТРОН (СЕРЕДИНА XV – ПОЧАТОК XVI СТ.)

В цій статті мова йде про суперництво за владу в Угорському та Чеському королівствах між Габсбургами та Ягеллонами. Саме ці дві династії змагалися за першість в Угорщині та Чехії з середини 15 ст. Після підписання мирної угоди у 1491 році, а потім матримоніального пакту за умовами якого діти Габсбургів та Ягеллонів повинні були одружитися, а до представників тієї династії рід яких проживе довше, повинна була перейти вся влада на чесько-угорських землях. Таким чином конфлікт між цими двома династіями був ліквідований.

Кінець Середньовіччя та початок Нового часу ознаменувався змінами не лише у Західній Європі, але й на території Центрально-Східної Європи.

Вислів Центрально-Східна Європа застосовують до всієї території розташованої між Балтійським, Адріатичним, Егейським та Чорним морями (тобто території, що межують з етнічними германським та російським блоком), а в деяких випадках, за словами Тімоті Гартона Еша, до "серцевини" цієї території, тобто Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. Кордони зазначених держав значною мірою змінювалися впродовж їхньої історії. Вони то розширялися, то звужувалися, охоплюючи в різні часи сучасну Литву, Україну, Білорусь, а також частину Румунії та колишньої Югославії.

Чільне місце в історії цих країн, тобто безпосередньо в цьому регіоні належить австрійським правителям – династії Габсбургів [1, с. 16], з його австрійською та іспанською гілкою, яка була провідною династією Європи протягом 16–17 ст.

Починаючи з другої половини XV ст. починається суперництво за владу між Габсбургами та Ягеллонами. Саме ці дві династії змагалися за першість в Угорщині та Чехії.

Дана проблема добре опрацьована у зарубіжній літературі, так як є досить актуальною серед сучасних дослідників. Цією проблемою займаються такі історики, як П. Картоус [13], Я. Лукачка [17], Й. Мацек [19], Й. Галандауер та М. Гонзік [10] та Й. Весіоловський [28] А. Калоус [12] та ряд інших дослідників.

П. Картоус в своєму дослідженні дає досить детальну характеристику періоду габсбурсько-ягеллонського двовладдя в Угорщині протягом 1440–1444 рр. Я. Лукачка описує спроби Габсбургів поширити свій вплив на Угорщину у другій половині XV ст. Й. Мацек у своїй праці описує період правління Ягеллонів у Чехії, в ході чого дано опис і окремих аспектів протистоянь між Габсбургами та Ягеллонами.

Серед західно-європейських дослідників окрему увагу даній проблемі присвятили Ф. Дворнік [2] та П. Вандич [1], які в загальному контексті розгляду історії Центральної та Східної Європи аналізують і окремі проблеми даного питання.

Щодо українських досліджень, то дана проблема досліджена в ході висвітлення питання утворення багатонаціональної династії Габсбургів. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені в курсі лекцій Л. Зашкільняка [3].

Як свідчить короткий історіографічний огляд в зарубіжній науці даній проблемі приділяють значну увагу, щодо української історіографії, то немає узагальнюючого дослідження з розглядуваної проблеми. Тому мета нашої публікації полягає у спробі висвітлити суперництво між Габсбургами та Ягеллонами за чесько-угорський трон (середина XV – поч. XVI ст.)

Втручання Габсбургів в історію країн Західної та Центрально-Східної Європи цього періоду добре відомі. Багато з цих втручань мали фатальні наслідки для деяких слов'янських народів. Отже, паралельно з європейською політикою Габсбурги проводили активні дії і на тери-

торії Центрально-Східної Європи, зокрема на території Чехії, Угорщини та Словаччини [7, с. 229].

Перші спроби посилити свій вплив на землі Центрально-Східної Європи припадають на 30-ті рр. XV ст. Хоч перше об'єднання і було короточасним, але з того часу плани територіального розширення стали провідним стрижнем зовнішньої політики Габсбургів. До реалізації своїх планів вони просувалися поступово, але наполегливо [3, с. 185].

Великого успіху Габсбурги досягли в Богемії. Схоже, що нову сторінку історії Габсбургів було відкрито в 1437 р., коли Альбрехт II (1437–1439), зять останнього з Люксембургів (основний конкурент Габсбургів у Центрально-Східній Європі) – Сігізмунда, успадкував по ньому королівство, Богемію й Угорщину, а також імператорську корону Німеччини.

Із 1438 р. Габсбурги, з невеликою перервою, залишалися на імперському престолі аж до розпаду Священної Римської імперії в 1806 році [2, с. 382].

Таким чином, на початку 16 ст. Габсбурги, окрім особистих австрійських земель, Німеччини, Іспанії та Нідерландів починають посилювати свій вплив і на Центрально-Східну Європу [14, с.6]. Фінансово посилення позицій Габсбургів у Європі спонсорували Фугери, що значно полегшувало їм проведення масштабних зовнішньо-політичних акцій [6, с. 257].

Слід відмітити, що свої плани щодо земель Центрально-Східної Європи мала і не менш впливова в цьому регіоні династія Ягеллонів. Протягом другої половини XV ст. за ними залишалися досить сильні позиції на даних територіях. Державна система Ягеллонів спиралася здебільшого на співпрацю між представниками династії. Маючи сильну позицію в регіоні, Польща та її монархи намагалися впливати на угорське політичне життя, а через призначення принца Ягеллона губернатором Силезії посилити позиції Владислава і в Чехії.

Таким чином, зваживши габсбурські претензії на корону святого Вацлава та святого Стефана суперництво між Ягеллонами та Габсбургами почалося і розвивалося паралельно з двоєм Габсбургів та Валуа на заході [2, с. 386].

Отже, реальні шанси Габсбургів отримати угорську корону пов'язані з правлінням Альбрехта Габсбурського, саме він як перший представник Габсбурської династії завершив спроби своїх попередників щодо реальних претензій на угорську корону. Несподівана смерть першого Габсбурга на угорському престолі викликала досить неординарну внутрішньо-політичну ситуацію. Вдова короля Єлизавета намагалася посісти трон, так як чекала спадкоємця, а більшість угорських станів на чолі з Яном Гуняді дотримувалися думки, що Угорщині потрібний реальний правитель, який забезпечить охорону південних кордонів країни від Османської імперії. Саме з цього приводу почалися переговори з польським королем Владиславом I Ягеллоном, який виявив бажання зайняти угорський престол.

В цей час королева Єлизавета народивши сина і заручившись підтримкою деяких представників угорської знаті переконала архієпископа Діоніза з Сечі коронувати трьохмісячного Владислава Габсбурського, що відбулося 15 травня 1440 р. на Туриці. Саме з цими подіями пов'язаний початок суперництва за угорську корону між двома Владиславами, один з яких Габсбург, а інший Ягеллон.

Прихильники Яна Гуняді 29 червня проголосили королем Владислава Ягеллона, причому коронацію Владислава V Погробка визнали недейсною. Саме з цього приводу королева Єлизавета звернулася за допомогою до німецького короля Фрідріха III Габсбурського [13, с. 233].

Несподівана смерть Єлизавети 17 грудня 1442 р. зробила Фрідріха III опікуном трирічного Владислава. Саме за наказом Фрідріха про інтереси Габсбургів на землях гірської Угорщини дбав Ян Іскра [25, с.620]. Наступні події склалися так, що після смерті Владислава I Ягеллона, який загинув 10 листопада у битві біля Варни, Угорщиною керувало 7 капітанів, а з 1446 року Ян Гуняді як губернатор країни.

Лише у 1452 р. починається наступ Владислава на угорський трон. На сеймі у Братиславі 29 січня 1453 р. молодий король склав присягу і формально став королем, але фактично влада і надалі залишалася в руках Яна Гуняді, який залишався головним капітаном країни аж до своєї смерті 11 серпня 1456 р.

Смерть другого Габсбурга на угорському престолі призвела до нового суперництва у Центрально-Східній Європі. Угорська шляхта спонтанно обрала королем Матяша Корвіна, молодшого сина Яна Гуняді, який намагався перетворити Угорщину на централізовану монархію.

В свою чергу частина угорських магнатів почала об'єднання з Фрідріхом III, а у лютому 1459 р проголосила його королем.

Протистояння та взаємна неприязнь між Фрідріхом III та Матяшом Корвіном тривало аж до 1462 р. [17, s. 20]. Матяш Корвін навіть готувався до війни [19, s. 301]. Але у 1462 р. між ними було укладено мирну угоду. Король Фрідріх III визнавав Матяша I за законного короля, повернув йому корону святого Стефана і місто Шопронь, за що взамін отримав більше як 80 тисяч дукатів і обіцянку, що в разі смерті Матяша бездітним угорська корона знову перейде до Габсбургів [17, s. 20].

Зазначимо, що у 1471 р. після смерті Іржі з Подебрад чеським королем було обрано польського кандидата Владислава II Ягеллона. За повідомленням польського хроніста Яна Длугоша можливим кандидатом на чеський престол виступав і Фрідріх III [23, s. 504; 21, s. 42]. Відмітимо, що після обрання Владислава чеським королем, Фрідріх допомагав Владиславу у боротьбі проти Матяша. Відповідно у 1477 р. Владислав обіцяв допомогти Фрідріху у боротьбі з повсталими підданими у Відні [19, s. 200–201]. Але після невдалих військових дій та непорозумінь, щодо виплати Фрідріхом грошей воїнам за військову допомогу, Владислав у 1478 р. був змушений повернутись до Праги зазнавши значних військових і матеріальних втрат [22, s. 96–97]. 2 грудня 1477 р. Фрідріх III разом з папською курією визнав право Матяша на чеську корону і цим самим відхилився від Владислава [4, s. 22; 20, s. 224].

Наступні роки протистояння були пов'язані із суперництвом між Юрайом із Подебрад та Матяшом Корвіном, а після смерті Корвіна у 1490 р. за угорський престол вели суперництво одразу чотири кандидати – позашлюбний син Матяша Корвіна – Ян Корвін, польський король Ян Альберт Ягеллон, чеський король Владислав II Ягеллон та австрійський воєвода Максимільян I Габсбург. Угорська шляхта обрала королем Владислава II Ягеллона, але інші претенденти на угорську корону не визнали цього. Так Ян Альберт зайняв цілу Східну Словаччину з Пряшевом та Кошицями, а Максимільян – дунайські території та окупував Братиславу [12, s. 11].

Слід відмітити, що події другої половини XV ст., зокрема поразка угорських військ від турків під Варною (1444 р.), падіння Візантійської імперії (1453 р.), загроза османського завоювання, все-таки, змусили правителів Центрально-Східної Європи шукати порозуміння і об'єднання сил. За таких умов єдиною короною в 1490 р. були об'єднані Чехія та Угорщина [3, s. 185]. Тобто, перед турецькою небезпекою відбулося утворення персональної унії королівства чеського, угорського та австрійських земель. Чесько-угорський король Владислав та угорська знать намагалися знайти підпримку в особі Максимільяна Габсбурга [7, s. 229].

Отже, військові сутички, що виникли між Владиславом та Максиміліаном у 1490–1491 рр. завершилися підписанням миру у Братиславі 7 листопада 1491 р. За наполяганням Фрідріха II Максимільяну дісталась Австрія, Владиславу – Угорщина [22, s. 198]. Мир 1491 р. підписаний у Братиславі – вирішив і окремі аспекти протиріч між Габсбургами та Ягеллонами [10, s. 327; 12 s. 17].

За угодою укладеною між Владиславом та сином Фрідріха III Максимільяном, окрім територіального вирішувалося і питання престолонаслідництва у випадку, якщо Ягеллони помруть бездітними, угорська корона перейде до Габсбургів [15, s. 229; 18, s. 342].

Окрім цього противники Габсбургів, все-таки заручилися підтримкою королеви Беатріси (вдова Матяша I), що дуже несподобалось Габсбургам [28, s. 41], які в свою чергу почали посилювати натиск на Польщу і Литву, надаючи підтримку тевтонським лицарям і Московській державі. Незахищена від постійної експансії Московії до 1500 р. Литва втратила майже третину своєї території, і лише переможна битва під Оршею у 1514 р. тимчасово зупинила наступ московитів.

Слід відмітити, що Габсбурги запропонували Владиславу у 1508 р. отримати деякі нові території для Чеського королівства за військову допомогу Камбрайській лізі (до неї входили папа Юлій II, Максимільян, Людовік XII та Фердинанд Арагонський) у боротьбі з Венецією. Але як би не тиснули на Владислава папські і габсбурзькі дипломати він вибрав нейтральну позицію враховуючи невдачі попередніх років [19, s. 196].

Намагаючись відірвати Габсбургів від антиягеллонського союзу у 1515 р. Віденський конгрес домігся укладення матримоніального пакту між Габсбургами та Ягеллонами [2, s. 286; 15. s. 233; 5, s. 161]. Суть даного пакту зводилася до об'єднання обох династій. Зокрема предста-

вники довговічнішої династії мали успадкувати угорський – чеський престол, а діти Ягеллонів та Габсбургів мали побратися [12, s. 17, 26, s. 239].

Дев'ятирічний Людовік II Ягеллон пошлюбив десятирічну Марію Габсбурську, а Фердинанд Габсбург – сестру Людовіка Анну [16, s.190; 9, s. 91; 27, s. 119]. Так як, Марія та Людовік були ще дітьми, шлюб вони взяли лише у 1522 р. [16, s. 192]. Це був зразок славнозвісної політики Габсбургів, яку сучасник вінчував словами: "Bella gerunt alii, tu felix Austria, nube" – "Коли інші воюють, ти, щаслива Австріє, береш шлюб" [11, s. 10].

Ще у 1506 р. під час важкої хвороби Владислава таємно було домовлено про те, що вразі смерті Владислава Максимільян стає офіційним опікуном його дітей [22, s. 323–324]. Так 11 березня 1515 р. Владислав видав свій останній наказ, а саме, розіслати листи панам чеським, де вказувалось, що Максимільяну надається верховний нагляд за Чеським та Угорським королівствами і призначення його опікуном Людовіка та Анни [24, s. 222–223].

Після смерті імператора Максимільяна у 1519 р. Людовік Ягеллон зробив спробу стати імператором спираючись на лист Максимільяна 1515 р. де зазначалось те, що Людовік стає генеральним вікарієм Римським і може претендувати на імператорський престол. Але відіслані посли до папи Римського отримали відмову [24, s. 367–368].

Габсбурги досягли своєї мети – об'єднання під своєю владою більшості країн Центрально-Східної Європи, що дефінітивно настало після смерті Людовіка II Ягеллона, який загинув у битві під Могачем 29 серпня 1526 р. [8, s. 514]. І саме в особі Фердинанда II, ця амбіційна династія знайшла неабияку особистість, яка змогла, не дивлячись на утиски закласти ґрунт для перешкоди інтенсивного натиску Османської імперії [17, s. 21].

Викладений матеріал дозволяє зробити такі висновки. З середини XV ст. починається суперництво між двома провідними династіями Європи – Габсбургами та Ягеллонами, за владу у Чеському та Угорському королівствах. Суперництво між Габсбургами та Ягеллонами проявлялось у різних формах. Протистояння були, як військові, так і дипломатичні.

Як показує перебіг подій другої половини XV – поч. XVI ст., обидві династії розуміючи безглуздість військових протистоянь, що завдавали шкоди і послаблювали позиції обох династій у Європі, намагалися досягти компромісу у вирішенні питання щодо суперництва за чесько-угорську корону і за допомогою мирних угод та міждинастичних шлюбів. Саме це сприяло послабленню напруги та протиріч.

Укладення мирної угоди у 1462 р. між Фрідріхом III та Матяшом Корвіном та угоди 1491 р. між Максимільяном та Владиславом II Ягеллоном призвело до тимчасового припинення суперництва між династіями. З'явилася тенденція до об'єднання обох династій. Велику роль у цьому процесі зіграло укладення матримоніального пакту 1515 р. у Відні, що призвело до остаточного припинення суперництва за владу у Центрально-Східній Європі та об'єднання двох династій. Після битви під Могачем у 1526 р. та смерті останнього представника династії Ягеллонів на чесько-угорських землях Людовіка II Ягеллона, вся влада на цій території перейшла до рук династії Габсбургів, які правили аж до розпаду Священної Римської імперії в 1806 році.

Список використаних джерел

1. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально – Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004. – 462 с.
2. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К.: Дух і літера, 2005. – 494 с.
3. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка – Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. – 660 с.
4. Bobková L. Korunní země v dějinách českého státu. – Praha, 2005. – 548 s.
5. Československé dějiny v datech. – Praha, 1986. – 714 s.
6. Dejiny Slovenska I. Od najstarších čas do roku 1848 / Red. L. Holotík, J. Tibenský. – Bratislava, 1961. – 578 s.
7. Dorazil O. Svetové dejiny v kostve. – Praha: Papirus a Jeva, 1997. – 533 s.
8. Dupuy E. – Dupuy T. N. Vojenské dejiny. Od 3500 př. Kr. Do r. 1700. – Praha, 1996. – Dil I. – 667 s.
9. Fialová V. Znojmo a královna Marie, vdova po Ludovíku Jagellonském // Vlastivědný věsík moravský. – Číslo 26. – Brno, 1964. – S. 89-96.
10. Galandauer J., Honzík M. Osud trónu Habsburského. – Bratislava: Obzor, 1987. – 392 s.
11. Hora – Hořejš P. Toulky českou minulostí. – Praha: Baronet, 1994. – Dil 3. – 239 s.
12. Kalous A. Voľba uherského kráľa po smrti Matyáša Korvína // Dejiny a súčasnosť. – Číslo 3. – Praha, 2002. – S. 10–17.
13. Kartous P. Habsbursko – jageľovske dvojvládne v Uhorsku v rokoch 1440 – 1444 // Historické štúdie. – Ročník 28. – 1980. –

S. 554–577. 14. Kavka F. Přehled československých dejin od nástupu Habsburků do Bílé Hory. – Praha: Rudé právo, 1955. – 41 s. 15. Kavka F. Přehled dejin Československa v epoše feudalismu II. Od poloviny 14 st. do r. 1526. – Praha, 1963. – 280 s. 16. Kniha kraľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovakov / Zost. V. Segeš. – Bratislava: Kleio, 1998. – 300 s. 17. Lukačka J. Pokusy Habsburgovcov o prienik do Uhorska v období stredoveku / Baďurik J. – Konya P. Slovensko v habsburskej monarchii 1526 – 1918. – Bratislava, 2000. – 122 s. 18. Macek J. Československá vlastivěda. – Praha, 1963. – Díl II. – 647 s. 19. Macek J. Jagellonský věk v českých zemích 1471 – 1526. – Praha, 1992. – Díl I. – 550 s. 20. Nehring K. Matthias Corvinus, kaiser Fridrich III. und das Reich. Zum hunyadisch – habsburgischen Gegensatz im Donauraum (Südosteuropa ische Arbeiten 75). – München, 1975. 21. Nejedlý Z. Volba krále Vladislava II. z r. 1471 // Český časopis historický. – Ročník 11. – 1905. – S. 38 – 54; 160–173. 22. Palacký F. Dejiny národu českého v Čechách a na Moravě. – Praha, 1930. – Díl V. – 576 s. 23. Przewdziecki A. Jan Długosz, Historiae Polonicae XII, V. – Kraków, 1877. 24. Rezek A. Příspěvky k dějinám českým za králů Vladislava a Ludvika. – Časopis českého muzea 56. – Praha 1882. – S. 217 – 244; 364–384. 25. The encyclopaedia of Slovakia and the Slovaks. – Bratislava, 2006. – 760 s. 26. Tomek V. Děje národu českého v Čechách a na Moravě do r. 1609. – Praha, 1885. – Díl I – XII. – 480 s. 27. Veselý Z. Přehled dějin českého státu. – Praha, 1999. – 335 s. 28. Wiesiołowski J. W. Wielko Polsce w dyplomacji Jagellonów. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1976. – 200 s.

Yaroslav Tovtin, Yaroslav Andrusyak

THE RIVALRY FOR THE CZECH-HUNGARIAN THRONE BETWEEN HABSBERG AND JAGELLON IN THE MIDDLE OF THE 15 TH AND AT THE BEGINNING OF THE 16 TH CENTURIES

This article is about the struggle for the Czech-Hungarian and at the end only the Hungarian crown between the representatives of the Habsburg and Jagellon's dynasties. The representatives of these dynasties have come to the Hungarian throne in turn since the second half of the 15 th century and when a peace treaty in 1491 and then a matrimonial pact in 1515 were signed according to which the children of Habsburg and Jagellon had to get married and the Hungarian crown would come to that dynasty which lived longer, in fact the conflict between these dynasties was abolished.

УДК 94 (438)

Олександра Пахарєва

РОСІЙСЬКО-ФРАНЦУЗЬКА СПІВПРАЦЯ В ГАЛУЗІ АРХЕОЛОГІЇ ТА АНТРОПОЛОГІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано взаємну науково-дослідну діяльність французьких і російських учених-природознавців у галузі археології та антропології в другій половині ХІХ ст. Акцентовано увагу на праці вчених Франції на території Російської імперії, в тому числі в Україні.

Упродовж ХІХ ст. в провідних країнах Європи, включаючи Російську імперію, в середовищі науковців і викладачів природничих дисциплін в університетах поступово сформувався високопрофесійний підхід в наукових дослідженнях. Життя вимагало інтенсифікації наукової інформації та прискорення її поширення. Нові форми спілкування – міжнародні конгреси та публі-